

Jätkuprogramm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015–2020“

Sisukord

1. Sissejuhatus	2
2. Jätkuprogramm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015–2020“	3
2.1. Jätkuprogrammi vajaduse põhjendus	3
2.2. Uuendused jätkuprogrammis	6
3. Programmi suunad ja toetatavad tegevused	8
3. 1. Laste ja noorte väärtuskasvatus	9
3.1.1. Väärtuskasvatuse pädevuse arendamine	9
3.1.2 Haridusasutuste väärtusarenduse toetamine	10
3.2.Väärtused ja eetika ühiskonnas.....	13
3. 2.1. Eetika- ja väärtuspädevuse arendamine.....	13
3.2.2. Väärtuskommunikatsiooni toetamine	15
4. Jätkuprogrammi seos teiste strateegiate, arengukavade ja programmidega	16
5. Programmi elluviimine ja rahastamine	20

1. Sissejuhatus

Programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus“ eesmärk on toetada ühise väärtusruumi kujunemist Eestis ning aidata kaasa selliste hoiakute kujunemisele, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka toimimise aluseks.

Programmi fookuses on põhikooli ja gümnaasiumi riiklikes õppekavades sõnastatud alusväärtused, mis jagunevad **üldinimlikeks väärtusteks** (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja **ühiskondlikeks väärtusteks** (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).¹ Programm toetab põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade rakendumist, Eesti elukestva õppe strateegia 2020² ning mitmete teiste riiklike strateegiate ja arengukavade elluviimist (vt punkt 4).

Programmi peatähelepanu on **laste ja noorte väärtuskasvatusel**, et aidata kaasa nende kasvamisele loovateks, mitmekülgeteks isiksusteks, kes suudavad end täisväärtuslikult teostada erinevates rollides: perekonnas, tööl ja avalikus elus.³ Süsteemne väärtuskasvatus eeldab laiemat kokkulepet: mis on hariduse eesmärgid ja millist ühiskonda soovime kujundada. Seega pannakse programmis suurt rõhku avalikule diskussioonile ühiskonna väärtuste ja hariduse eesmärkide üle. Taotlus on muuta hariduse küsimused kogu ühiskonna asjaks, mis haarab erinevate toetavate tegevuste kaudu nii avalikku-, era- kui ka kolmandat sektorit.

Programmi peamised eesmärgid on:

- toetada laste ja noorte väärtuskasvatust ning süsteemset väärtusarendust haridusasutustes⁴ ning noorsootööasutustes, et iga laps ja noor saaks kasvada keskkonnas, mis soodustab isiksuse terviklikku arengut ja ühiskonnaga lõimumist. Oluline on igapäevasele kaasa anda oskus oma väärtuste üle igapäevaeluga seostatult järele mõelda, oma tegusid, tegutsemise motiive ja võimalikke tagajärgi mõtestada.

¹ Vt Põhikooli riiklik õppekava <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>

ja gümnaasiumi riiklik õppekava <https://www.riigiteataja.ee/akt/13272925?leiaKehtiv>

² <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

³ Vt Põhikooli ja gümnaasiumi seadus (vastu võetud 09.06.2010) <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

⁴ Käesolevas dokumendis kasutatakse mõistet “haridusasutus” tähendamaks nii lasteaed, põhikooli, gümnaasiumi, kutseõppeasutust kui ka kõrgkooli.

- vähendada lõhet väärtusalase ilukõne ja tegelike valikute vahel.

Väärtuskasvatuse abil arendatakse noorte oskust hinnata igapäevase elu olukordi nii isiklike kui ka ühiskonnas kokku lepitud väärtuste mõõdupuuga. Samuti arendatakse oskust hinnata kooskõla oluliseks peetud väärtuste ja oma tegeliku käitumise vahel.

- tõsta eetika ja väärtuste alaste ühiskondlike arutelude taset, aidates ühiskonna erinevatel gruppidel jõuda ühisosani selles, millised on need üldnimelikud ja ühiskondlikud väärtused, millest juhendumine aitab elada head elu ning kindlustab Eesti riigi põhiseaduslike eesmärkide täitmise.

Riikliku programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013“ kõik eesmärgid on edukalt täidetud. Programm aitas teadvustada väärtuskasvatuse olulisust ning integreerida väärtuskasvatuse uutesse põhikooli ja gümnaasiumi riiklikesse õppekavadesse, arendada uusi väärtuskasvatuse metoodikaid, luua metoodilisi vahendeid (kogumikud, õpetajate ja õpilaste väärtuste mängud) ja suurendada õpetajate ning teiste haridustöötajate väärtuskasvatuse alast pädevust. Algatati hea põhikooli ja gümnaasiumi ning hea lasteaia mudeli loomine, viidi läbi arvukalt väärtuskasvatuse alaseid täienduskoolitusi, konverentse ja konkursse õpetajatele, koolidele ja lasteaedadele. Aastase täienduskoolitusprogrammi kaudu valmistati ette 25 väärtuskasvatuse täienduskoolitajat. Avalikkuse laialdaseks kaasamiseks tehti koostööd paljude siht- ja sidusgruppidega, lisaks Haridus- ja Teadusministeeriumile ka Vabariigi Presidendi kantselei ja mõttekojaga, Justiits-, Kultuuri-, Sotsiaal- ja Välisministeeriumiga, Eesti Koostöö Koguga, Andmekaitse Inspeksiooniga, Swedbankiga, Avatud Eesti Fondi, Eesti Rahva Muuseumi, Lastekaitse Liidu, Koolijuhtide Liidu, Õpetajate Liidu, Õpilasmavalitsuste Liiduga jpt. Väärtusprogrammi taristuna arendati välja eetikavaramu (www.eetika.ee) ning õhutati diskussiooni väärtuste ja väärtuskasvatuse üle nii meedias kui ka raamatute väljaandmise kaudu, samuti seminaride, konverentside (nt konverentside sarjad „Ühiseid väärtusi otsides“, väärtuskasvatuse konverents) ning presidendi esseevõistluste ja presidendi kärajate korraldamise kaudu.

2. Jätkuprogramm „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2015–2020“

2.1. Jätkuprogrammi vajaduse põhjendus

Riikliku programmi „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013“ abil ellu viidud tegevused on loonud baasi üleminekuks varjatult väärtusi edastavast haridusest laiemal ühiskondlikul kokkuleppel põhinevale väärtuspõhisele haridusele ning tekitada neile muutustele ühiskonnas laiem kandepind.

Uute sihtide alusel hariduselu ümberkorraldamine võtab aga aega ja tekitab ühiskonnas pingeid. Mitmed hariduselus ees seisvad muutused, nagu nt põhikooli ja gümnaasiumi lahutamine, koolivõrgu ümberkorraldamine, õpetaja ja koolijuhi rollide ümbermõtestamine, arengu- ja koostöökeskse õpikäsituse elluviimine, koostööformaate loomine lastevanemate ja kogukonnaga ning haridusasutuste hindamise aluste muutmine, vajavad läbirääkimist ja eri osapooltega koos lahenduste väljatöötamist.

Selleks, et kogu Eesti haridus muutuks väärtuspõhiseks ja laiem avalikkus mõistaks muutuste vajalikkust, on vaja jätkuprogrammi, mis aitab Eesti elukestva õppe strateegia eesmärgi ellu viia, toetades uue õpikäsituse juurdumist ja digipöörde elluviimist. Jätkuprogrammi raames kavandatakse haridus- ja noorsootöösutustele pakkuda täienduskoolitusi, pidevat nõustamist ja meetodilist tuge. Sel moel kujundatakse ühiskonnas laiemat arusaama väärtuspõhise hariduse eelistest ning aidatakse kaasa ühise väärtusruumi kujunemisele.

Ühiskonna heaolu ning demokraatliku õigusriigi püsimiseks on oluline toetada refleksiooni ühiste väärtuste üle. On vajalik, et lisaks õpetajatele kaaluvad ka teised ühiskonna üldist ilmet kujundavate elukutsete esindajad oma tegevuse väärtuselisi aluseid. Selleks pannakse jätkuprogrammis rõhku meedia kaasamisele ja väärtusdiskussiooni viimisele eri sihtgruppideni. Kavas on laiendada koostööd põhiseaduslike institutsioonide, riigiasutuste, kutseorganisatsioonide, vabaühenduste ning erasektori ettevõtetega. Samuti on oluline kogu ühiskonda haarava väärtusdiskussiooni tagant tõukamine veebipõhiste foorumite, meedia-arutelude, raamatute väljaandmise, konverentside, temaatiliste kollokviumide ja seminaride ning esseevõistluste korraldamisega. Jätkuprogrammil on planeeritud kaks suunda:

- **laste ja noorte väärtuskasvatus**
- **väärtused ja eetika ühiskonnas**

Esimene tegevussuund hõlmab koolieelset väärtuskasvatust ning väärtuskasvatust üldhariduskoolis, kutseõppeasutuses, kõrgkoolis, noorsootöösutustes ja mitteformaalses hariduses. Väärtuskasvatus ei tähenda vaid oluliste väärtuste üle arutlemist ja ühisosa leidmist. Vaja on luua selline arengukeskkond, mis neid väärtusi kannaks ja noorte isiksuste terviklikku arengut toetaks. Laste ja noorte väärtushinnanguid ja -hoiakuid mõjutavad nii suhtlemistavades, õppemeetodites, tagasisides, reeglites,

tunnivälistes ettevõtmistes, traditsioonides ja rituaalides kui ka füüsilises keskkonnas avalduvad väärtused. See teeb vajalikuks haridus- ja noorsootöösutuste teadliku ja süsteemse väärtuste üle reflekteerimise, millesse on lisaks töötajatele ja lastele-noortele kaasatud ka lapsevanemad.

Ainult haridusele keskendumine pole tulemuslik, sest õppurid on tugevalt mõjutatud ühiskonnas ja kogu inforuumis toimuvast. Lisaks ei saa eirata ühiskonna vajadust mõtestada valikuid ja seada sihte, reflekteerida kehtivate eetikanormide üle ning luua ühiste väärtustega avalik ruum põhimõtteliste erimeelsustega toimetulekuks. Huvi eetikaküsimuste vastu on märkimisväärselt suurenenud ning selle efektiivseks kasutamiseks on tähtis anda eetika valdkondadega tegelemisele teadmispõhine alus. Sel moel toetame ka erinevate ühiskondlike gruppide ja kutsealade refleksiooni oma väärtuste ja eetiliste normide üle.

Väärtuste alase diskussiooni toetamisel ühiskonnas on oluline liikuda pealiskaudsetelt ja juhuslikelt hinnangutelt sügavama mõistmise ja argumenteerimiseni. Avalikkuse huvi eetikaküsimuste käsitlemise vastu vajab metoodilist tuge, et kujuneks vajalik sõnavara, võime reflekteerida normide ja toimimisviiside üle ning luua põhjendustel rajanev diskussioonikultuur. Ühise väärtusruumi loomisel on oluline, et soov saada üheseid hinnanguid väljastpoolt asenduks võimega ise seisukohta kujundada, keskendudes sisulistele argumentidele ja vältides vastanduvat hinnangulisust.

Väärtustega seoses on üks suuri proovikive lõhe deklaratsioonide ja tegelikkuse vahel – sõnade ja tegude lahknevus. Seetõttu on programmi eesmärk innustada igaüht oma väärtuste üle järele mõtlema, oma igapäevaste tegude, tegutsemisaluste ja võimalike tagajärgede üle mõtisklema ning vastavalt oma väärtustele tegutsema.

Ühiskonnas valitsevate eetikanormide ja väärtushoiakute üle arutlemine on ühest küljest avaliku diskussiooni küsimus, samas nõuab see ka spetsiifilisemat tööd eri elualade kutse-eetika küsimustega. Väärtusprogrammi esimesel tegevusperioodil on loodud alus koostööks riigiasutuste, kutseorganisatsioonide, vabauhenduste ja erasektori ettevõtete, et kasvaks ühiskonna kandvate elukutse refleksioonioskus ja võime oma kutse-eetika põhimõtteid praktilises tegevuses rakendada.

Esiletoodud tegevussuunad keskenduvad erinevatele sihtrühmadele, kuid on omavahel tihedalt seotud. Laste ja noorte väärtuskasvatuse tulemuslikkus eeldab ühiskonna tuge ja osalust, sh hariduse sihtide ja ümberkorralduste laiapõhjalist läbirääkimist ja nt õpetajate kutse-eetika arendamist. Samas on ühiskondlik väärtusarendus pikk protsess. Läbimurde võti peitub paljuski järgneva põlvkonna hoiakutes ja oskustes. Lastele ja noortele keskenduv suund toetab väärtuste alast arutelu ühiskonnas ning töö laiema avalikkuse ja erinevate huvigruppidega pakub otsest tuge hariduses läbiviidavale

väärtuskasvatusele. Neile kahele tegevussuunale keskendumine kindlustab, et mõlemat valdkonda toetatakse süsteemselt. .

2.2. Uuendused jätkuprogrammis

Laste ja noorte väärtuskasvatuse suunal on jätkuprogrammi eesmärgiks toetada Eesti haridusasutuste tegelemist süsteemse väärtusarendusega, lähtudes iga kooli tegevuse aluseks olevast väärtuste süsteemist. Sel moel toetatakse iga õpilase individuaalset ja sotsiaalset arengut. Selle eesmärgi realiseerimiseks on vajalik kõigi eri osapoolte (õpetajad, koolijuhid, koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, huvijuhid, lapsevanemad, koolipidajad, õppijad jt) ja haridusasutuste koostöö. Jätkuprogrammis kavandatud tegevused on suunatud väärtuskasvatuse alase pädevuse ning koostööoskuste edendamisele, et toetada iga õpilase individuaalset arengut.

Kuna taolise muutuse võtmeisikuteks on õpetajad⁵, keskendus programmi esimene periood just õpetajate kaasahaaramisele ja toetamisele. On aga selge, et väärtuskasvatuse tulemuslikkus ei olene ainult õpetajast. Uue õpikäsituse ellu rakendamise suur potentsiaal peitub teiste osapoolte kaasamises, nende võimes märgata oma töö väärtuskasvatustlikku kaalu ja võimalusi. Seni õpetajate innustamiseks ja aitamiseks tehtut tuleb programmi teisel perioodil rakendada uutele sihtgruppidele, lähtudes nende rolliga kaasnevatest võimalustest ja vajadustest. Haridusasutuste juhtidest sõltub suuresti õpetaja töökeskkond, näiteks on neil võimalik luua toimivaid formaate õpetajate efektiivseks koostööks. Tugispetsialistid saavad õpetajale otseselt nõu ja abiga toeks olla: lisaks üksikute õpilastega töötamisele ka õpetaja ainetunde vaadeldes ja tagasisidet andes. Noorsootöötajate, nt huvijuhtide, treenerite ja ringijuhide töö sisaldab hulgaliselt väärtuskasvatustlikke momente ja võimalusi, mis praegu sageli märkamata jäävad.

Oluline sihtgrupp on lapsevanemad: kodu mõju laste hoiakutele on väga suur, ent lapsevanemate suhtumine üldhariduskooli ja õpetaja rolli väga erinev. Äärmiselt oluline on pingutada ühise arusaama nimel ja luua pinnas, millelt kool ja perekond saavad lapse arengut koos toetada. Samas on lapsevanemateni sageli raske jõuda, näiteks üldhariduskoolis korraldatavatest ühiskoolitustest jääb oluline osa vanemaid enamasti kõrvale. Palju oleneb siin juba esimesest kontaktist, kodu-kooli suhte teadlikust ülesehitamisest ja sobivalt valitud suhtlemisformaatidest, mida klassijuhataja kasutada saab.

Pakkudes koolijuhtidele, omavalitsuse töötajatele, klassijuhatajatele, tugispetsialistidele, lapsevanematele ja noorsootöötajatele koolitusi ja muud tuge, peab eraldi tähelepanu pöörama

⁵ Mõistet „õpetaja“ kasutatakse antud dokumendis üldistatult, pidades silmas haridusasutuses õppe- ja kasvatustööga tegelevat isikut.

nimetatud osapoolte koostööle. Toimiv koostöövõrgustik vähendab õpetaja koormust, parandab suhteid, lihtsustab sihtideni jõudmist ja loob ühist arusaama, kuid see nõuab teadlikku tööd. Eesmärk on, et iga õppija ümber moodustuks toetav turvavõrk ja tekiks sünergia.

Lisaks üldhariduskoolidele ja kutseõppeastustele on tarvilik väärtusarenduse teemat laiendada ka kõrgkoolidesse. Kindlasti tuleb jätkata tööd õpetajakoolituses, kuid väärtuste alast tegevust kõrgkoolides (ülikoolides ja rakenduskõrgkoolides) on vaja käsitleda märksa laiemalt. Kõrgkoolid mõjutavad üliõpilaste väärtushinnangute ja -hoiakute väljakujunemist, kujundades nõnda Eesti haritlaste kogukonda. Teisalt mõjutavad kõrgkoolid, teadusasutused ja teaduspoliitikat ellu viivad organisatsioonid ühiskonda ka oma teadus- ja arendustegevuse kaudu ning vajavad tuge, reflekteerimaks, milliste väärtuste eest nad seisavad nii Eestis, Euroopas kui kogu maailmas.

Väärtusprogrammi esimese perioodi tegevuste põhjal on selgeks saanud, et üleminek väärtuste põhisele koolile saab võimalikuks, kui seda toetab õpilaste, õpetajate, koolijuhtide ja koolide hindamissüsteem. Kui haridusasutuste tegevust hinnatakse vaid õpilaste õpitulemuste põhjal, vähendab see õpetajate valmisolekut tegelda väärtuskasvatusega ja iga õpilase individuaalse arengu toetamisega. Vaja on tunnustada ja toetada neid erinevaid mooduseid, mida õpetajad ja kool tervikuna rakendavad, et aidata kaasa õpilaste kasvamisele loovateks, mitmekülgseteks, ennast teostavateks isiksusteks. Hindamisel on oluline arvesse võtta, mil moel toetatakse õppija eakohast tunnetuslikku, kõlbelist, emotsionaalset, füüsilist ja sotsiaalset arengut ning tervikliku maailmapildi kujunemist. Vaid ainealaste tulemuste avalikustamine ei kirjelda, mil moel kool aitab õpilasel oma huvides, kalduvustes ja võimetes selgusele jõuda ning kuidas kindlustatakse positiivsete väärtushoiakute kujunemine.

Konverentside, seminaride ja töögruppide töö tulemusena on haridusnimeste hulgas tekkinud arvestatav konsensus, et nii lasteaedade, põhikoolide, gümnaasiumite kui kutsekoolide headuse hindamiseks ja arengu toetamiseks on vaja võtta kasutusele uuenduslikud hindamis- ja tunnustamissüsteemid. Selleks on vaja rakendada mitmekesiseid mõõtmisvahendeid, leida sobivad viisid, et hinnata õppe- ja kasvatustööd, lõimingut, hindamis- ja tagasisidestamismeetodeid, kasvukeskkonda (nt suhtekliima, stressitase jne), juhtimist ja eestvedamist ning koostööd eri osapoolte vahel.

Ühiskonna suunal on jätkuprogrammi fookuses eetika ja väärtuste teema käsitlemine avalikkuses. Ühiskonna sidusa arengu tagamiseks peab toimuma *pidev* ning *konstruktiivne* diskussioon ühiskonnale oluliste eetikaga seotud teemade ning väärtuste ja ühiseväärtuste arendamise ja hoidmise võimaluste üle. Oluline on, et diskussioon toimuks nii üldisel avalikul tasandil kui ühiskonna võtmeprofessionide või -elualade tegevuse analüüsimisel. See eeldab nt ajakirjanduseetika, meditsiinieetika, pedagoogilise

eetika, spordieetika, valitsemiseetika, teaduseetika, sotsiaaleetika, keskkonnaeetika, tarbijaetika, ärieetika alaste diskussioonide arendamist. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb programmi raames pakkuda nii ühiskondliku eetika-alase diskussiooni arendamiseks kui ka eri eetikavaldkondadega tegelemiseks metoodiline ja teaduspõhine alus, toetada eri valdkondades esile kerkivat eetikaalast diskussiooni sobivate metoodiliste vahenditega, korraldada nii üldisi ühiselu kui eri elualade eetika ja väärtusarenduse spetsiifikat käsitlevaid konverentse, kollokviume ja koolitusi, tegeleda eetika- ja väärtusarendusalase info tutvustamise ja vahendamisega, korraldada ja tõugata tagant eetika- ja väärtusteemalisi arutelusid meedias, et suurendada ühiskonna informeeritust ja teadlikkust eetikaküsimustest ning kindlustada eetika- ja väärtusteemaliste diskussioonide kõrge teaduslik tase teadustegevuses.

3. Programmi suunad ja toetatavad tegevused

LASTE JA NOORTE VÄÄRTUSKASVATUS

Eesmärk: toetada õpetajate jt hariduse osapoolte väärtuspädevuse arengut, toetada haridus- ja noorsootöösutuste tööd süsteemse väärtusarenduse ning arengu- ja koostöökeskse õpikäsituse juurutamisel praktikasse.

Tegevused: väärtuskasvatuse alaste raamatute, metoodiliste ja digitaalsete materjalide ja töövahendite ettevalmistamine, õpetajate, koolijuhtide, noorsootöötajate jt osapoolte täiendusõpe; õpetajate esmaõppes väärtuskasvatuse dimensiooni tugevdamine ülikoolides; haridus- ja noorsootöösutuste süsteemne nõustamine väärtusarenduse alal; hea kooli (põhikooli, gümnaasiumi, kutsekooli) ja hea lasteaia eri aspektide läbirääkimine ja hindamismudeli väljatöötamine ning tunnustussüsteemi loomine; konverentside ja seminaride korraldamine; haridus- ja noorsootöösutuste koostöö soodustamine ja heade praktikate koondamine ja levitamine; hariduselu uute sihtide ja ümberkorralduste läbiarutamine õpetajate, koolijuhtide, õpilaste, lapsevanemate ning omavalitsuste esindajatega.

VÄÄRTUSED JA EETIKA ÜHISKONNAS

Eesmärk: kasvatada ühiskonna teadlikkust eetikaküsimustes, ühiskonna kandvate kutsealade eetika- ja väärtuspädevust; toetada ühiskondlikku diskussiooni alusväärtuste üle ning aidata kaasa ühise väärtusruumi kujunemisele.

Tegevused: väärtuste ja eetika alase diskussiooni arendamine ja teadlikkuse tõstmine väärtusarenduse võimalustest koostöös avaliku sektori, kolmanda sektori ja erasektoriga; valdkondlike koostööseminaride korraldamine, et tuua kokku sama valdkonna huvi- ja sidusgrupe; metoodiliste

vahendite ettevalmistamine eri sihtgruppidele, sh digitaalses vormis; raamatute koostamine eri elukutsete ja elualade väärtustest ja eetikast, koolitused kutse-eetikast ja väärtusarendusest, kollokviumid ja konverentsid, sh sarjade „Ühiseid väärtusi hoides“ ja väärtuskasvatuse konverentside jätkamine; raamatute väljaandmine väärtuste ja eetika alase refleksiooni suurendamiseks; meedias väärtuste alase diskussiooni toetamine koostöös Eesti Rahvusringhäälinguga; esseevõistluste traditsiooni jätkamine (et toetada ühiskonna eri kihtide osalemist ühiste väärtuste alasel aruteludel); eri sihtgruppidele suunatud eetikakollokviumide korraldamine; eetikaveebi www.eetika.ee arendamine väärtusarenduse taristuna, sh väärtuste ja eetika teemalise diskussiooni toetamine, teadlikkuse kasvatamine ja info jagamine eri sihtgruppidele väärtusprogrammi sihtidest, tegevustest ja väljaannetest; rahvusvahelise koostöövõrgustiku arendamine väärtuskasvatusega tegelevate institutsioonide ja teaduskeskuste vahel.

3. 1. Laste ja noorte väärtuskasvatus

3.1.1. Väärtuskasvatustliku pädevuse arendamine

3.1.1.1. ÕPETAJATE ESMAÕPPE VÄÄRTUSKASVATUSE DIMENSIOONI TUGEVDAMINE

Nii väärtuskeskne õpikäsitus kui üldhariduskoolide uus õppekava eeldavad, et õpetajad oleksid valmis toimima teadlike väärtuskasvatajatena, toetades süsteemselt sihiks seatud hoiakuid ja harjumusi. Selleks tuleb pedagoogide esmaõppes arendada õpetajate väärtuskasvatustlikku pädevust: anda teadmisi väärtushoiakute kujunemisest ja väärtuskasvatuse meetoditest, arendada nende oskust reflekteerida enda ja teiste (laste, kaastöötajate, lapsevanemate) väärtushoiakute üle, suutlikkust märgata ja analüüsida õpikeskkonnas/koolikultuuris avalduvaid väärtusi ning kasvatada soovi ja võimekust panustada oma õppeasutuse väärtushoiakute kujundamisse. Vajalik on anda teadmised pedagoogilisest eetikast ja tõsta tuntavalt eetikaalase teoreetilise kompetentsi taset. Väärtuskasvatuse läbiviimist toetavad ka teised pädevused: uuenduslikud ja õpilasi kaasavad õppemeetodid, väärtusrefleksiooni ja -arutelude juhtimine, kujundav hindamine kui väärtuskasvatus, klassijuhatajatöö võimalused isiksuse arengu toetamiseks, sotsiaalse ja emotsionaalse kompetentsuse kujundamine, koostöise õhkkonna loomine nii haridusasutuse sees (kolleegide, aga ka õpilaste ja õpetajate vahel) kui ka lapsevanematega.

3.1.1.2. KOOLI JA LASTEAIA ERINEVATE SIHT- JA SIDUSGRUPPIDE VÄÄRTUSKASVATUSE ALANE TÄIENDUSKOOITUS

Uue õpikäsituse ellurakendamise suur potentsiaal peitub lasteaia ja kooli kõikide osapoolte kaasamises ehk nende võimes märgata oma töö väärtuskasvatustlikku kaalu ja võimalusi. Seega tuleb lisaks

õpetajatele korraldada väärtuskasvatusalaseid täienduskoolitusi koolijuhtidele, lastevanematele, tugispetsialistidele, noorsootöötajatele, treeneritele ja ringijuhtidele, koolipidajatele jt formaalse ja mitteformaalse haridusega seotud sihtgruppidele. Koolituste eesmärk on muuhulgas väärtusalase terminoloogia ühtlustamine, et kommunikatsioon eri siht- ja sidusgruppide vahel muutuks sujuvamaks, kuid peamine eesmärk on siiski väärtuste märkamise ja väärtuskeskkonna kujundamise pädevuse suurendamine.

3.1.1.3. METOODILISTE MATERJALIDE VÄLJAANDMINE

Väärtuskeskse õpikäsituse praktikasse viimine eeldab toetavate materjalide ja õppevara olemasolu, et leevendada täiendavat aja- ja energiakulu. Seejuures tuleks lisaks õpetajat üldiselt kõnetavatele metoodilistele materjalidele luua väärtuskasvatuse alaseid materjale aineõpetajatele, arvestades vastava aine spetsiifikat. Aineõpikute autoritele ja kirjastustele tuleks tutvustada uuenenud nõudmisi (nt üldhariduskoolide õppekava üldosa) ja kaasnevaid ootusi.

Senisest rohkem tähelepanu tuleb pöörata koolijuhtide, tugispetsialistide, lapsevanemate ja noorsootöötajate koolitamisele ja varustamisele metoodilise toega, mis arvestaks sihtgrupi huve ja vajadusi. Metoodika ja õppevara väljatöötamisel on otstarbekas arvestada ka e-õppe võimalustega, et aidata kaasa vahendite laiale levikule ja soodustada interaktiivsete lahenduste kasutamist.

3.1.2 Haridusasutuste väärtusarenduse toetamine

3.1.2.1. VÄÄRTUSKASVATUST TOETAVA KOOLIKULTUURI KUJUNDAMINE

Laste väärtushinnangute ja -hoiakute kujunemisel mängib olulist rolli see, kas neid ümbritsev keskkond soodustab taotletavate väärtuste praktiseerimist või annavad seal tooni hoopis teistsugused normid, tavad, hoiakud, tõekspidamised ja suhtlemismustrid. Haridusasutuse üldine väärtuskeskkond hõlmab nii suhtekliimat ja kommunikatsioonitavasid (nt reeglite paikapanemise ja konfliktide lahendamise kord, tagasisidestamise ja tunnustamise viisid, õpetajate koostöö) kui füüsilist keskkonda (nt võimalused vahetunni veetmiseks, söömisega seonduv korraldus jne). Igapäevastes tegevustes loodav koolikultuur on täiskasvanute ja õppijate ühislooming, mille arengut on võimalik teadlikult ja süstemaatiliselt suunata. Koolikeskkonna kujundamise üks juhtliine peaks olema arengu- ja koostöökeskus: kõikide koolipere liikmete võimalused aktiivseks ja arendavaks osalemiseks, sh algatamiseks, valimiseks, otsustamiseks, loomiseks ning ka eksimiseks, vastutuse võtmiseks ja abi saamiseks.

3.1.2.2. HEA KOOLI MUDELI ARENDAMINE

Üleminek väärtuspõhisele koolile saab võimalikuks vaid siis, kui seda toetab õpilaste, õpetajate, koolijuhtide ja koolide arengut toetav hindamine, mis võtab arvesse ka koolikultuuri. Selleks on vaja välja töötada mitmekesiseid mõõtmisvahendeid, leida sobivad viisid, et hinnata õppe- ja kasvatustööd, lõimingut, hindamis- ja tagasisidestamismeetodeid, kasvukeskkonda (nt suhtekliima, stressitase jne), juhtimist ja eestvedamist ning koostööd eri osapoolte vahel. Olemasolevad hindamisvahendid ei võimalda nimetatud valdkondi piisavalt sisuliselt hinnata ning kvantitatiivsete mõõtmiste kõrval tuleb arendada ka kvalitatiivsete meetodite kasutamist. Samuti ei tohiks hindamine piirduda tulemuste mõõtmisega, vaid keskenduma peaks rohkem protsessi üle reflekteerimisele ja arengu toetamisele. Haridusametuste pingerritta seadmise asemel tuleks leida teisi viise paremate esiletõstmiseks ja tunnustamiseks ning arengu motiveerimiseks⁶.

3.1.2.3. SÜSTEEMNE NÕUSTAMINE JA HARIDUSASUTUSTE VAHELINE KOOSTÖÖ

Väärtusarenduse süsteemseks elluviimiseks ootavad lasteaiad ja koolid (nende endi tagasiside põhjal) kõrvalpilku. Sisulise analüüsi olulised elemendid on diagnostika (kus õppimises ollakse), eneseanalüüs, õpieesmärkide seadmine, õpistrateegia valik ja konstruktiivne tagasiside, mis on tuttavad elemendid õpilaste kujundavast hindamisest. Haridusametuste kujundava hindamise idee sobib kokku olemasoleva sisehindamise süsteemiga, mille arendamisel on vaja tähelepanu pöörata pädevate nõustajate olemasolule.

Vaja on arendada õpetaja kutsesüsteemi ning koolitada koolidele ja õpetajatele nn „kriitilisi sõpru“. Kriitiline sõber aitaks haridusametusel analüüsida kooli ja lasteaia taset hea kooli aspektidest lähtuvalt ja oleks nii haridus- kui noorsootööametusele toeks haridusametuse eneseanalüüsi läbiviimisel, õpetades ka sobivaid sotsiaalteaduslikke andmekogumise meetodeid (sh kvalitatiivseid meetodeid nagu vaatlus, intervjuu, fookusgrupid) ning kogutud andmete analüüsimist.

Väärtusprogrammi esimesel perioodil väärtuskasvatuse koolitajate poolt praktika käigus 26 koolis läbi viidud kooli väärtusarenduse analüüsid näitavad, et koolidel on suur huvi välise vaatlaja kaasamiseks ning soov õppida märkama oma puudusi ja tugevusi. Samuti on olemas suur valmisolek õppida teiste koolide kogemustest, mistõttu peaks soodustama koosõppimist, nt võimaldades kaasata teise kooli

⁶ Uus hindamismudel peab vastama OECD poolt 28 riigis läbiviidud uuringu ja analüüsi põhjal tehtud soovitudele õpilaste, õpetajate, koolijuhtide, koolide ja haridussüsteemide hindamise kohta. 2013. aastal avaldatud raporti põhisoovituste hulgas oli näiteks koolide eneseanalüüsi oskuste tõstmine (sh koolijuhtide pädevuse suurendamine ja metoodilised materjalid), sisehindamise ettevaatlik kombineerimine välishindamisega (rõhutatakse vajadust analüüsivategevuse kasuteguri mõistmiseks, samas kui väline hindamine seostub kontrolli ja vastutuselevõtmisega), kooskõla indikaatorite ja hariduse sihtide vahel ning õpitulemuste avaram käsitlus (nt õpilaste sotsiaalsed oskused, üldine heaolu), kvalitatiivsete hindamismeetodite ja kõrgetasemelise analüüsi kasutamine lisaks kvantitatiivsetele andmetele, koolide tegevuste parem kommunikeerimine lapsevanematele ning kõigi huvigruppide aktiivne kaasamine hindamismudeli väljatöötamisse. OECD (2013), „[Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment](http://www.oecd.org/edu/school/synergies-for-better-learning.htm)“, <http://www.oecd.org/edu/school/synergies-for-better-learning.htm>

vaatlejat ja käia ise teises koolis vaatlemas. Teiste asutuste kogemuste tundmaõppimine võimaldab kiiremini töötavaid lahendusi leida. Kui õppeasutuste eneseanalüüsivõime aja jooksul kogemustest aina rohkem tuge saab, on võimalik välja kujundada asutuste vaheline nõustamisvõrgustik, mis tagab nii pädeva ja sisuka tagasiside kui kogemuste vahetuse.

Väärtusarenduse ja eetika teemasid tuleb senisest veelgi enam käsitleda ülikooli tasemel. Ülikoolid ja teadusasutused mõjutavad oma tegevusega Eesti ühiskonda ja väärtusküsimused on neile olulised nii organisatsioonilises tähenduses kui ka teadus- ja õppetöö tulemusi silmas pidades.

3.1.2.4. TUGIMATERJALID, SEMINARID, KONKURSID JA HEADE PRAKTIKATE LEVITAMINE

Väärtusalase kommunikatsiooni võrgustik vajab teadlikult suunatud tegutsemist ja sobivate formaatide kujundamist. Oluline on haridus- ja noorsootööstuste juhtkondadele koolituste, seminaride, konverentside jm ürituste kaudu teadvustada, et igapäevaste tegevuste kaudu luuakse, taastoodetakse, surutakse maha ja võimendatakse teatud käitumisharjumusi nii õppijate, noorsootöös osalevate õpetajate kui ka noorsootöötajate seas. Vaja on saavutada laialdane mõistmine, et need mõjud ei pruugi olla omasoodu kulgevad, vaid teadlik väärtusarenduse analüüsimine võimaldab probleemide põhjuseid esile tuua ja nendega tegeleda.

Tuleb juhtida tähelepanu sellele, et ei väärtusarendus ega selle analüüs ei saa toimuda vaid juhi ja tema subjektiivsete hinnangute baasilt. Kuigi pööre väärtuste kesksamale lähenemisele sõltub suuresti juhtkonna suhtumisest, määrab selle tulemuslikkuse terve kogukonna pingutus. Lisaks õpetajatele, noorsootöötajatele ja teistele töötajatele peavad kindlasti olema kaasatud lapsevanemad ja muidugi õppijad ise.

Vaja on tagada, et huvitatutele oleks kättesaadavad praktilised tugimaterjalid, mis aitavad astuda konkreetseid samme nii lasteaedade, üldhariduskoolide, kutsekoolide kui huvikoolide ja noortekeskuste süstemaatiliseks väärtusarenduseks. Samuti on vaja jätkata heade praktikate kogumist ja jagamist. Üks ennast õigustanud viise on konkursside korraldamine, mis annab võimaluse hinnata lasteaedade ja koolide väärtusarenduslikku tööd. Heade praktikate jagamiseks saab programmi raames kasutada mitmesuguseid väljundeid: seminare, konverentse, veebikülgedel avaldatud infot ning trükiseid.

3.2.Väärtused ja eetika ühiskonnas

3. 2.1. Eetika- ja väärtuspädevuse arendamine

3.2.1.1. EETIKA JA VÄÄRTUSTE TEEMALISED KONVERENTSID, KOLLOKVIUMID JA SEMINARID

Et suunata Eesti ühiskonda aktiivsemalt reflekteerima eetika- ja väärtustealaste küsimuste üle, tuleb korraldada laiemale avalikkusele mõeldud interdistsiplinaarseid konverentse, seminare, kollokviume ja töötubasid, mille eesmärk on eetikast ja väärtustest rääkimiseks ühise sõnavara kujundamine ja arutluse all olevate teemade teoreetiliste aluste tutvustamine. Järjepideva ja konstruktiivse diskussiooni tekitamiseks ja käigus hoidmiseks ühiskonnas on oluline, et eetika- ja väärtustealaste konverentside traditsioon jääks püsima, et laiemale avalikkusele suunatud konverentsisarjad „Ühiseid väärtusi hoides“ ja väärtuskasvatuse aastakonverents jätkuksid ja toimuksid regulaarselt vähemalt korra aastas.

Laiapõhjalise diskussiooni edendamiseks tuleks korraldada temaatilisi konverentse koostöös erinevate huvigruppidega. Senised ühiseväärtuste teemalised konverentsid koostöös Vabariigi Presidendi mõttekojaga, Justiitsministeeriumi ja Andmekaitseinspeksiooniga, Eesti Rahva Muuseumiga, UNESCO Eesti Rahvusliku Komiteega, Lastekaitsealiiduga ja Õiguskantsleri Kantseleiga on end väga hästi õigustanud, konverentside vastu on olnud suur huvi, nad on leidnud laia kõlapinda meedias, konverentsiettekanded on tehtud üldsusele kättesaadavaks, nende põhjal on ilmunud ajaleheartikleid, tehtud raadio- ja telesaateid ning koostatud kogumikke.

Jätkamist vajavad temaatilised seminarid, mis võimaldavad arutleda teatud kindla väärtuse üle ühe kindla sihtgrupiga. Esimese väärtusprogrammi perioodi jooksul toimusid koolitused mh Riigikogu liikmetele, riigiasutuste ametnikele, õppejõududele ja teadlastele, raamatukogutöötajatele, muuseumide töötajatele, arstidele, sportlastele ja treeneritele, teatritegelastele, sotsiaaltöötajatele, ettevõtjatele, kaplanitele ning teistele kaitseväelastele. Selliste sihtgrupipõhiste koolitus- ja aruteluseminaride korraldamine võimaldab viia väärtused arutelu abstraktselt tasandilt vastava sihtgrupi igapäevaellu ning suurendab oluliselt nende valmisolekut tegelda oma valdkonna väärtusarendusega. Soovime kokku tuua ühe valdkonna tegijad, et suunata neid nägema koostöös kerkivat sünergiat ning toetada teemade süsteemsemat käsitlemist.

Jätkata tuleb ka laiemale avalikkusele mõeldud eetikakollokviumide korraldamist nii Tartus kui Tallinnas. Kollokvium on hea võimalus mõne parasjagu ühiskonnas esile kerkinud terava eetika- või väärtusprobleemi avalikkuses käsitlemiseks. Kollokviumide formaat on ühe-kahe sissejuhatava

ettekande kuulamise järel publiku kaasamine diskussiooni mingi aktuaalse küsimuse, nt keeleväärtuste, dopingu, organidoonorluse, eutanaasia, matmiskommete, puuetega inimeste toetamise, valimisreklaami, kaplanitöö, vastutustundliku ettevõtluse üle. Selliste avalikkusele suunatud kollokviumide kaudu on võimalik tekitada huvi eetikaküsimuste vastu ja samal ajal tõsta eetikaalase arutluse taset. Parima tulemuse saamiseks oleks mõttekas arendada kollokviumi teemal toimunud diskussiooni edasi eetikaveebis ja varustada huvilisi eestikeelse lugemisvaraga, sidudes kollokviumi toimumise vastava temaatilise kogumiku ilmumisega.

3.2.1.2. METOODILISED VAHENDID

Selleks, et ühiskonna kandvad elualad saaksid reflekteerida oma tegevuse eetiliste ja väärtuseliste aluste üle, on tarvis välja töötada igale sihtgrupile sobivad toetavad materjalid ja õppevara. Eri elukutsete ja elualade väärtuste ja eetika alaste raamatute, metoodiliste materjalide ja töövahendite ettevalmistamine on vajalik valdkonna tegevspetsialistidele ja täienduskoolitajatele. Metoodilisi vahendeid on vaja ka ülikooli erialaõppesse. Eetika- ja väärtusalase õppevara ja metoodika väljatöötamiseks ja kasutamiseks vajavad sihtgrupid teaduspõhist tuge ja suunamist.

Seni on väärtusprogrammi raames tehtud töö ja kogemused andnud võimaluse mitmete uute interaktiivsete diskussioonivahendite loomiseks. Õpetajatele mõeldud väärtuste mäng on väärtuskasvatuse koolitustel saanud väärtuslikuks õppevahendiks. Edasiarendamisel on arstidele jt tervishoiutöötajatele mõeldud väärtuste mäng. Sarnane diskussioonivahend oleks väärtuslik õppevahend ka teistele elualadele, nt ohvitseridele, ametnikele, ajakirjanikele jt. Õppevara kasutamist saab toetada oskusliku nõustamise, seminaride ja spetsiifiliste koolitustega.

3.2.1.3. EETIKA JA VÄÄRTUSTE TEEMALISED RAAMATUD

Eesti ühiskonnas võib täheldada kasvavat huvi eetikaküsimuste vastu. Samas on teoreetilised eetikaalased teadmised olemas vaid vähestel inimestel. Kogemus näitab, et haridustaset aitab tõsta eestikeelsete materjalide avaldamine. Seni programmi raames välja antud väärtuskasvatuse, keskkonnaeetika, rahvusluse ja patriotismi võtmetekstide kogumikele lisaks oleks vaja avaldada kogumikke teaduseetika, meediaeetika, spordieetika, ärieeetika, bio- ja meditsiinieetika, reklaamieetika, pedagoogilise eetika, ametniku eetika, arvutieetika jt teemadel. Kuna väga paljud organisatsioonid ja elukutsed soovivad koostada või uuendada oma eetikakoodeksit, on suur vajadus eetikakoodeksite käsiraamatu täiendatud väljaande järele. Taoliste kogumike eesmärk on anda lugejale ülevaade antud valdkonnas seni toimunud diskussioonidest, põhimõistetest, peamistest vaidluskohtadest ja võimalikest poolt- või vastuargumentidest. Sellised tekstikogumikud tõhustaksid oluliselt väärtuste ja eetika alast refleksiooni ühiskonnas ja aitaksid muuta seda sisukamaks ja sügavamaks.

3.2.2. Väärtuskommunikatsiooni toetamine

3.2.2.1. KONKURSID JA ESSEEVÕISTLUSED

Kindlasti tuleks uuel etapil jätkata juba traditsiooniks kujunenud esseevõistluste korraldamist. Väärtusprogrammi esimesel perioodil korraldas TÜ eetikakeskus koostöös Vabariigi Presidendi mõttekojaga kolmel korral presidendi esseevõistluse, mille tulemused on ilmunud kahes kogumikus. Esseevõistlused võimaldavad ühiste väärtuste alasesse arutelusse aktiivselt kaasata ja arvamust avaldama suunata ühiskonna eri kihte, kes muidu aktiivsest arutelust kõrvale jääksid. Üks väärtusprogrammi eesmärke on kaasata väärtusarendusse erinevaid ühiskonna sektoreid. Eelmisel perioodil oli väga edukas kolmanda sektori kaasamine. Koostöös Avatud Eesti Fondiga korraldati mitmeid konkursse mittetulundusühingutele (sh koostöös haridusasutustega). Need konkursid innustasid erinevaid vabaühendusi pakkuma välja uudeid ideid ning tegevusformaate väärtusarenduseks väga erinevates eluvaldkondades. Uuel perioodil võiks kaaluda näiteks mõne väärtuse väljavalimist ning terve aasta vältel selle toetamisega tegelemist. Kindlasti tuleks rohkem kaasata erasektorit, et saada lisaressurssi ning samas panna kõiki ühiskonna sektoreid ühiste väärtuste hoidmise ja arendamise nimel koostööd tegema.

3.2.2.2. VÄÄRTUSALANE TEGEVUS MEEDIAS

Tänases infoühiskonnas on väärtushinnangute ja hoiakute kujunemisel määrav roll meedial. Väärtusprogrammi raames on vaja ära kasutada erinevate meediavormide võimalusi nii eetikaalaste teadmiste levitamisel, väärtushinnangute kujundamisel kui ka vastavasisulise diskussiooni arendamisel.

Programmi eesmärkide saavutamisel on oluline koostöö ajakirjandusega (nt kajastada väärtusprogrammi üritusi ja valmistada ette temaatilisi saateid ja artikleid, avaldada väärtusalaste seminaride ja konverentside ettekandeid, võimalusel luua ajalehtedes spetsiaalsed artikliseeriad). Programmi raames tuleb jätkata ja võimalusel laiendada temaatiliste vahelehtede väljaandmist (seni on ilmunud vahelehed Keelevärv Sirbi vahel, Mõte EPL-i vahel), väärtusi käsitlevate raadiosaadete tootmist ja edastamist, nagu näiteks seni on toimunud Eesti Raadio saatesarja „Ööülikool“ või KUKU raadio „Väärtuste nädala“ raames.

Rohkem tuleks kasutada sotsiaalmeedia vahendid ning püüda leida igale eagrupid sobivaid eestkõnelejaid, kellega ühiselt toota väärtustest ja nende rakendamisest kõnelevaid videoklippe.

Üks tõhusamaid viise laste ja noorte väärtushinnangute kujundamiseks peitub uue meedia võimaluste kasutamises. Eriti suure mõjuga oleks interaktiivsete tugimaterjalide (arvutimängude, multifilmide,

seriaalide) ettevalmistamine, mida saaks kasutada nii kodus kui ka lasteaias/koolis. Interaktiivsete materjalide valmistamiseks tuleb otsida koostööd valdkonnas tegutsevate MTÜde ja tootjatega.

3.2.2.3. VÄÄRTUSALASE INFO KOONDAMINE JA VAHENDAMINE

On oluline, et väärtusarendust ja riiklikku väärtusprogrammi puudutav informatsioon oleks laiemale avalikkusele jätkuvalt võimalikult lihtsalt ja mugavalt kättesaadav ning et avalikkusel oleks võimalik väärtuste alaste tegevuste üle diskuteerida. Sobivaim koht selleks on juba toimiv eetikaveeb www.eetika.ee. Portaali eesmärk on levitada eetikaalaseid teadmisi, edendada ühiskonnas arutelu väärtuste ja moraalsete valikute üle, koondada ja vahendada teavet eetikaga seotud asutuste ja veebilehtede, eetikaalaste uudiste, arutelude ja ürituste kohta.

Eetikaveebist leiab viiteid väärtusalasele kirjandusele ja erinevatele metodoloogilistele lähenemistele, Eestis ja maailmas läbi viidud empiirilisi uuringuid, loetelu Eestis väärtustega tegelevatest institutsioonidest ja Eesti meedias väärtusalal ilmunud artikleid. Lisaks on eetikaveeb oluline koht, mis annab pidevat ja igakülgset infot programmi raames toimivate tegevuste (sh konkursside, konverentside, kollokviumide, uuringute, koolituste, trükiste jne) kohta. Eetikaveebis saab nende tegevuste üle arutada, anda tagasisidet ja tõstatada küsimusi ka foorumi vormis, sh sotsiaalmeedia vahendeid kasutades.

Info vahendamise kõrval koondab ja tutvustab eetikaveeb programmi raames väljatöötatud materjale (nt koolitusmaterjale, näidisjuhtumeid, konverentsidel peetud ettekandeid jne) ning toimunud projekte. Eetikaveeb pakub suurepäraselt võimalust sihtgrupipõhiste foorumite arendamiseks.

Lisaks eetikaveebi arendamisele ja pidevale täiendamisele on programmi eesmärk väärtusarenduse taristu pidev arendamine, sh väärtuskasvatuse ja eetika alase raamatukogu täiendamine, väärtuste ja eetika teemalise diskussiooni toetamine veebivahenditega, eri sihtgruppidele väärtusprogrammi sihtidest, tegevustest ja väljaannetest info jagamine ja teadlikkuse kasvatamine ning rahvusvahelise koostöövõrgustiku arendamine väärtuskasvatusega tegelevate institutsioonide ja teaduskeskuste vahel, sh ingliskeelsete materjalide vahendamine siia ja Eesti kogemuse tutvustamine rahvusvahelisel tasandil. Viimasele aitaks kaasa väärtusarendusprogrammi raames väljatöötatud meetodiliste materjalide tõlkimine teistesse keeltesse.

4. Jätkuprogrammi seos teiste strateegiate, arengukavade ja programmidega

„Eesti elukestva õppe strateegia 2020“⁷ paneb paika järgnevate aastate kõige olulisemad hariduseesmärgid, mille saavutamiseks on vaja pikemaajalist süstemaatilist tööd. Strateegia seab üldeesmärgiks kõigile Eesti inimestele nende vajadustele ning võimetele vastavate õpivõimaluste loomise kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väarika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus. Selleni jõudmiseks on määratletud viis strateegilist eesmärki ning meetmed nende saavutamiseks. Eesmärgiks seatakse mitmed väärtusprogrammi kesksed teemad nagu iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskust, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsituse rakendamine kõigil haridusastmetel ja liikides, õpetajate ja koolijuhtide pädevuse tõstmine ja motivatsiooni hoidmine, osalemine elukestvas õppes.⁸ Eesmärgid puudutavad õppijatena nii lapsi, noori kui ka täiskasvanuid ja vanemaealisi. Nende saavutamiseks peavad panustama kõik: õppijad ise, tööandjad, lapsevanemad, koolid, ministeerium ja ühiskond laiemalt. Jätkuv väärtusprogramm pakub metodoloogilist tuge nende haridusstrateegia eesmärkide süstemaatiliseks realiseerimiseks.

Väärtusprogramm panustab oma tegevustega ühiskonna jätkusuutliku arengu strateegia „Säästev Eesti 21“ eesmärkidesse, mõjutades meedia, arengudebattide ja avalikkust kaasavate laiemate algatuste kaudu probleemseid hoiakuid kõikides ühiskonnakihtides ning aidates kaasa Eesti ja Euroopa kaksikidentiteedi kujunemisele. Nii ühiskondlike diskussioonide kui hariduse kaudu aidatakse ellu viia strateegias „Säästev Eesti 21“ keskseks seatud nelja eesmärki: kultuuriruumi elujõulisust, heaolu (sh sotsiaalse ja kultuurilise heaolu) kasvu, ühiskonna sidusust ja ökoloogilist tasakaalu.

„Säästev Eesti 21“ seab teadmusühiskonnani jõudmise määravaks tingimuseks inimeste ja institutsioonide kriitilise refleksioonivõime, mille arendamine on fookuses väärtusprogrammi kõikides tegevussuundades.

„Noortevaldkonna arengukava 2014–2020“ seab fookusesse võimalused loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks, noorte võrdsed arenguvõimalused, aktiivse osaluse kogukonnas ja otsustustes, edukuse tööturul ja kvaliteetse noorsootöö. Väärtusprogramm aitab kaasa kõikide nimetatud sihtide poole liikumisel, kujundades vastavaid väärtushoiakuid ja sotsiaalseid pädevusi, toetades õppijate isikupäraste annete avastamist ja arendamist, noorte igakülgset kaasamist ja nende huvidega arvestamist ning õpetajate ja noorsootöötajate koostöövõrgustiku kujunemist. Ühiselt panustades on võimalik efektiivsemalt tegeleda noorte suure väljarände, kõrge mitteõppivate ja mittetöötavate noorte arvu ja probleemse tervisekäitumisega.

⁷ <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

⁸ <https://www.hm.ee/et/elukestva-oppe-strateegia-2020>

Arengukava „**Lõimuv Eesti 2020**“ näeb oluliste väljakutsetena lõimumist toetavate väärtushinnangute ja hoiakute kujundamist, eesti keelest erineva emakeelega püsielanike jätkuvat toetamist ühiskonnas, uussisserändajate kui kasvava sihtrühma Eesti ühiskonnaga kohanemist, kodanikuhariduse tõhustamist ja riigiidentiteedi tekke toetamist ühiskonnas. Väärtusprogramm tegeleb nimetatud küsimustega nii ühiskondlike diskussioonide ja algatuste kui haridussüsteemi kaudu, pöörates tähelepanu mitmekultuurilises keskkonnas kerkivatele väärtuskonfliktidele ja õpetajate oskustele neid ennetada, pehmedada ja lahendada. Asjasse puutub nii noorte sotsialiseerumisoskuste arendamine kui töö lapsevanematega, mis võimaldab mõjutada perekondlikke väärtushoiakuid ja kohanemisstrateegiaid.

„**Laste ja perede arengukava 2012–2020**“ olulisteks strateegilisteks eesmärkideks on positiivse vanemluse toetamine ja laste elukvaliteedi parandamine, kusjuures fookuses on mitte probleemide leevendamine, vaid nende ennetamine toetava arengu- ja koostöökeskkonna kaudu nagu väärtusprogrammilgi. Laste heaolu suurenemisele (sh vaimse tervise probleemide ennetamisele) aitab väärtusprogramm kaasa, toetades koolides positiivset ja turvalist väärtuskeskkonda, iga last väärtustavat hoiakut, efektiivse tugivõrgustiku loomist ning õppijate emotsionaalsete ja sotsiaalsete pädevuste arendamist. Vanemahariduse arendamisse panustab väärtusprogramm eelkõige õpetaja ja lapsevanema vahelise partnerlussuhte toetamise kaudu, mis võimaldab jõuda paljude potentsiaalselt probleemsete peredeni ning toetada ja arendada lapsevanemaid. Oluline on ka vanemlust toetavate hoiakute kujundamine lastes-noortes ja terves ühiskonnas.

Konkurentsikava „Eesti 2020” seab fookusse hariduse ja tööhõive valdkonna, võttes sihiks noorte töötuse ja koolist väljalangevuse vähendamise. Tõdetakse, et noorte paremaks kohanemiseks hilisema tööeluga on vajalik pööre tuupimiskoolilt väärtuspõhisele koolile: üldhariduses on „vajalik lisaks faktiteadmistele järjest enam arendada loovust, ettevõtlikkust ning kujundada teisi õpilaste sotsiaalseid võtmepädevusi“. Väärtusprogramm aitab ellu viia konkurentsikavas rõhutatud vajadust toetada põhikoolis iga õpilase võimetele ja andekustele vastavat arengut nii õppeprotsessi kui õppekeskkonna kaudu ning suurendada õppija teadlikkust oma tugevustest, huvidest ja neile vastavatest erialavalikutest (sh kutseharidus atraktiivse valikuna).

Mitmed majandusvaldkonna arengukavade eesmärgid sõltuvad sobivate väärtushoiakute kujundamisest noortes. Näiteks arengukava „**Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020**“ määratleb ühe tegevusena „ettevõtlikkuse kasvatamise (noortes jt sihtgruppides)“ ning tähtsustab koostöökultuuri ja vastutustundliku ettevõtluse arendamist. Vastavate väärtushoiakute kujunemine kasvavas põlvkonnas eeldab tõhusat väärtuskasvatust, nt loovuse, initsiatiivikuse ja koostöise hoiaku kujundamist.

„Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020“ prioriteetidest panustab väärtusprogramm eelkõige tervisliku ja turvalise arengu tagamisele lastele ja noortele, sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimaluste loomisele ning tervislike eluviiside juurutamisele. Tervise arengukavas tuuakse kasvava haigestumustrendina välja vaimse tervise häired, mille ennetamiseks panustab väärtusprogramm laste emotsionaalse ja sotsiaalse kompetentsuse arendamise, turvalist arengut toetava väärtuskeskkonna ning tugivõrgustiku arendamise kaudu. Kuna tervisekäitumine on tihedalt seotud väärtushoiakutega, siis aitab väärtusprogramm ellu viia ka mitme teise tervise valdkonna lähtedokumendi eesmärgi, nt **„HIV ja AIDSi strateegia aastateks 2006–2015“**.

Väärtusprogramm on otseselt seotud kodanikuühiskonna tugevdamise taotlusega, toetades seeläbi näiteks **„Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014“** ja **„Eesti regionaalarengu strateegia aastani 2020“** eesmärgi. Väärtusprogramm aitab kaasa avaliku sektori ja kolmanda sektori koostöövormide arengule ning kodanikuühenduste tegevusvõimekusele, luues koostöös MTÜ-dega valitud valdkondades jätkusuutlikke formaate ja struktuure kogu ühiskonda hõlmavate väärtusarenduse punktide toetamiseks. Kodanikuharidusse ja kohaliku tasandi arengusse panustab väärtusprogramm, kujundades noortes osalevat ja ettevõtlikku hoiakut, tugevat sidet kodukohaga ning soovi võtta vastutust enda ja ümbritseva elu korraldamise eest. Haridusasutuste väärtusarenduse toetamisel arvestatakse maakoolide eripäraga, sh väiksusest tulenevate soodsate võimalustega väärtuskasvatuseks ja tihedaks koostööks kogukonnaga.

Justiitsministeeriumi poolt väljatöötatud **„Korruptsioonivastane strateegia aastateks 2013–2020“** peab oluliseks korruptsiooni ennetamist ja teadlikkuse tõstmist eetiliste hoiakute kujundamise kaudu, kusjuures probleemsete valdkondadena kerkivad esile haridus ja tervishoid. Väärtusprogramm panustab korruptiivse käitumisega seonduvate väärtushoiakutega tegelemisse elukestva suuna kaudu, aidates koolituste ja metoodiliste vahenditega kaasa huvide konflikti märkamisele ja eetiliste valikute teadvustamisele ühiskonna kandvatel elualadel (sh tervishoiu valdkond, mis on korruptsioonivastases strateegias prioriteetsena esile toodud). Kuna strateegia koostamisel aluseks võetud uuringud⁹ näitavad tõsiseid korruptsiooniprobleeme haridusasutustes, on oluline ka töö koolijuhtide, õpetajate jt selle valdkonnaga seotud töötajate väärtushoiakutega.

Strateegia **„Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“** ja **„Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010–2014“** seavad oluliseks eesmärgiks alaealiste kuritegevuse ennetamise,

⁹ Sööt, Mari-Liis; Vajakas, Kärt (2011). Korruptsioon Eestis: kolme sihtrühma uuring 2010. Kriminaalpoliitika uuringud, 13, Justiitsministeerium.

mis seondub väärtusprogrammi keskse küsimusega, milliste väärtushoiakute kujunemist toetatakse hariduses. Uuringutest teravalt esile tõusva koolivägivalla probleemi lahendamisse panustab väärtusprogramm, edendades koolitöötajate võimekust vastavaid käitumishäireid ennetada (positiivne väärtuskeskkond, eneseanalüüs, laste emotsionaalse ja sotsiaalse kompetentsuse arendamine jne).

5. Programmi elluviimine ja rahastamine

Programmi viib ellu Tartu Ülikooli eetikakeskus. Programmi haridussuuna eesmärgid kinnitab Haridus- ja Teadusministeerium. Programmi tegevuste koordineerimiseks ja sünergia loomiseks teiste haakuvate riiklike programmide ning arengukavadega moodustab TÜ programmi nõukogu, kuhu kuuluvad Haridus- ja Teadusministeeriumi ja teiste väärtusarendusega tegelevate organisatsioonide esindajad. Programmi nõukogu kinnitab igal aastal uue aasta rakenduskava ning annab soovitusi lisavahendite taotlemiseks väärtusarenduse rahastamiseks muudest vahenditest.

Programmi finantseeritakse Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvest. Programmi läbiviimiseks planeerib Haridus- ja Teadusministeerium 115 000 EUR aastas. Haridus- ja Teadusministeerium eraldab TÜ eetikakeskusele vahendid igal aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Tartu Ülikooli vahelise lepinguga.